

## ВАРФОЛОМІЙ СТЕПАНОВИЧ САВЧУК

(до 70-річчя з дня народження)

Вересень поточного року видався ювілейним для доктора історичних наук, професора Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара, Заслуженого працівника освіти України, академіка АН вищої освіти України Варфоломія Степановича Савчука, який народився 17 вересня 1945 р. в м. Біла Калитва Ростовської області. Мати – Савчук Лідія Варфоломівна, лікар за фахом, а батько – Савчук Степан Васильович працював в той час головним геологом тресту. Згодом сім'я переїздить до м. Дніпропетровськ за місцем роботи батька, який почав викладати в Дніпропетровському гірничому інституті. Найкращі й найщасливіші роки життя В.С. Савчука по'язані саме з цим містом, яке стало для нього рідним. Тут він навчався в загальноосвітній школі № 23, яку закінчив в 1963 р. Приклад батька й вроджена допитливість стали міцним підґрунтям у подальшій долі. З дитинства Варфоломій був активним читачем дитячої бібліотеки, учасником різноманітних конкурсів, позакласних заходів та олімпіад, де як правило займав призові місця. Як одного з переможців обласної олімпіади з хімії його було запрошено на навчання до Дніпропетровського хіміко-технологічного інституту, але любов до фізики привела його на фізичний факультет Дніпропетровського державного університету (ДДУ): рік працює старшим лаборантом кафедри оптики та спектрального аналізу; 1964 – 1969 рр. – студент ДДУ, який закінчив з відзнакою за спеціальністю радіофізика зі спеціалізацією біофізика (біоніка).

Саме цей новий напрям наукових досліджень, який було започатковано в Дніпропетровському університеті в 1960-ті роки, захопив В.С. Савчука й визначив подальший життєвий шлях, нерозривно пов'язаний з науковою діяльністю. Перший крок на цьому шляху було зроблено в 1970 р. – вступ до аспірантури Інституту фізіології АН УРСР ім. О.О. Богомольця за спеціальністю «Біологічна фізика», де під керівництвом д. б. н., академіка АН УРСР В. І. Скока в 1974 р. Варфоломій Степанович підготував й успішно захистив кандидатську дисертацію за темою «Исследование тонической активности интактных нервов при помощи метода совпаде-

ния отводимых потенциалов действия». Наукова новизна дисертаційного дослідження В.С. Савчука полягала в тому, що вперше в СРСР було розроблено метод збігання потенціалів дії, що відводяться від інтактного нерва, створено відповідний прилад, захищений авторським свідоцтвом на винахід. Крім того, молодий дослідник разом зі своїм вчителями, професорами В.І. Скоком та Ю.І. Петуніним розробив математичну модель компонентного аналізу тонічної імпульсації периферійного нерва.

У 1975 р. В.С. Савчук повертається до рідного міста, щоб продовжити свою науково-педагогічну діяльність на кафедрі фізики Дніпропетровського державного університету. Як людина, для якої в роботі немає дрібниць, що звикла вивчати будь-яке питання досконало, й у професійній діяльності Варфоломій Степанович послідовно проходить всі сходинки від молодшого наукового співробітника (1975 р.) до професора кафедри фізики (1996 р.). В 1980 р. йому було присвоєно учене звання доцента кафедри фізики, а в 2001 р. – учене звання професора по кафедрі фізики. На сьогодні В.С. Савчук працює на кафедрі теоретичної фізики ДНУ ім. Олеся Гончара.

80-ті роки минулого століття стають для вченого переламними. На обрії його наукових інтересів виокремлюються нові напрями досліджень: біо-геотехнологія та історія науки і техніки. В цей період разом з Г.І. Тиригіною В.С. Савчук вивчає вплив магнітних полів на процеси бактеріального вилюговування марганцю, внаслідок чого було відкрито ефект дії магнітних полів певного частотного діапазону на бактеріальне вилюговування марганцю з руд й отримано авторське свідоцтво на розробку відповідного способу вилюговування.

Подальші наукові дослідження Варфоломія Степановича остаточно зосереджуються в галузі історії науки, техніки та освіти. В 1994 р. за результатами досліджень, що лягли в основу докторської дисертації, вийшла у світ монографія В.С. Савчука «Естественнонаучные общества Юга Российской империи: вторая половина XIX – начало XX в.», яка за визначенням фахівців є «блестящим историческим исследованием» (професор Аризонського



університету Дуглас Уінер). Копітка, глибока й плідна робота з архівними та бібліотечними фондами дозволила досліднику в досить стислий термін завершити докторську дисертацію за темою «Історико-науковий аналіз діяльності природничо-наукових товариств Півдня України, Криму та Бессарабії: друга половина XIX – початок XX ст», яка була успішно захищена в 1996 р. одразу за двома спеціальностями «Історії науки і техніки» та «Історія України».

В.С. Савчук одним з перших в Україні звернувся до проблеми вивчення історії та діяльності наукових товариств, заклавши основи нового напрямку наукових досліджень, створивши свій науковий колектив. Гідними послідовниками вченого стали його учні, для роботи й спілкування з якими Варфоломій Степанович завжди знаходить і час, і місце, і сили: нині серед його учнів 7 кандидатів історичних наук, завершили кандидатські дисертації або працюють над ними 7 його учнів та 2 докторанти знаходяться на завершальному етапі підготовки докторських дисертацій. Підтримуючи молоді наукові кадри часто виступає офіційним опонентом у тих, хто захищається за спеціальностями «Історія науки і техніки» та «Історія України». В.С. Савчук є членом двох спеціалізованих рад із захисту докторських дисертацій: в ДНУ ім. Олесья Гончара та в ЦДПН НАН України.

В період 1994 – 1999 рр. В.С. Савчук очолює видавництво ДДУ, вдало поєднуючи науково-педагогічну, організаційно-наукову та видавничо-громадську діяльність. Він виступає ініціатором та виконавцем цілої низки видавничих проєктів, започатковує (разом з проф. В.О. Панфіловим) перше в Україні фахове видання з історії і філософії науки, техніки й освіти «Вісник Дніпропетровського університету. Історія і філософія науки і техніки», яке продовжує своє життя й у сьогоднішні. Крім того, він член редколегій таких спеціалізованих видань як «Наука і наукознавство», «Zeszyty historyczne», «Дослідження з історії техніки», «Історія української науки на межі тисячоліть» (Київ); «Наддніпряньська Україна: історичні процеси, події, постаті», «Історія і культура Придніпров'я: невідомі та маловідомі сторінки» (Дніпропетровськ) і т. п.

Людина талановита – талановита в усьому. Не виняток складає й Варфоломій Степанович. Він успішно поєднує наукову діяльність з педагогічною, широко викорис-

товуючи в навчальному процесі результати своїх наукових досліджень. Крім низки курсів з фізики, викладає курс «Історія розвитку науки і техніки» за особисто розробленою програмою, а до викладання курсу «Історія фізики» ним підготовлено посібник з історії розвитку фізики на Дніпропетровщині. Виступає автором й співавтором значної кількості навчально-методичних посібників та інструктивних матеріалів, які використовуються в навчальному процесі.

В.С. Савчук має широкий кругозір, тонке почуття гумору, відвертий, завжди відкритий для спілкування. Тому й не дивно, що він бере активну участь в громадському житті не лише університету, а й рідного міста. Він – голова Дніпропетровського відділення Товариства істориків науки України, член Спілки краєзнавців України, активний учасник краєзнавчого клубу «Ріднокрай», виступає на радіо та телебаченні, автор цілої низки статей в університетській та місцевих газетах. Здебільшого ці роботи висвітлюють невідомі сторінки життєдіяльності відомих учених України.

Варфоломій Степанович – людина багатогранна й унікальна за своїми науковими вподобаннями, тому й коло наукових інтересів досить широке й представлене різноманітними напрямками: історія громадсько-наукових об'єднань; історія фізико-технічних та фізико-математичних наук; історія природничих досліджень в Україні; історія вищої (університетської) освіти; загальні питання історико-наукових досліджень; персоналії в історії науки, педагогіка, соціологія, проблеми викладання історико-наукових дисциплін у вищих закладах освіти тощо. В науковому доробку вченого близько 400 наукових та педагогічних робіт та 3 авторських свідоцтва на винаходи. Але й наведений перелік напрямів наукових досліджень В.С. Савчука не вичерпує всіх його планів, ідей та задумів.

За значні здобутки в науковій діяльності відзначений нагородою Ярослава Мудрого в АН ВО України (2003 р.), Почесною грамотою Міністерства аграрної політики України (2002 р.) та Почесною грамотою Міністерства освіти і науки України (2005). Нині він академік АН вищої освіти України (Відділення історії науки, освіти і техніки, 1998 р.), відмінник освіти України (2001 р.), Заслужений працівник освіти України (2003 р.). І це не межа – попереду чекають нові відкриття та творчі здобутки.

*Кушлакова Н.М., к.і.н., доц. Західнодонбаський інститут МАУП (м. Павлоград)*